
Årsrapport 2021

Revaq

POSTADRESS Box 14057, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS Gustavslundsvägen 12, 167 51 Bromma

TELEFON 08-506 002 00

E-MAIL svenskvatten@svenskvatten.se

www.svenskvatten.se

Innehåll

1	Inledning	4
2	Sammanfattning	5
2.1	Framgångar under 2021	5
3	Bakgrund	7
3.1	Total slamproduktion i Sverige 2021	9
3.2	Certifiering	9
4	Revaq-certifierade verk	10
5	Uppströmsarbete	11
6	Kadmium	15
6.1	Nödvändigt förbättringsarbete	15
6.2	Mål för Revaq	16
6.3	Median och medelvärdet för kadmiumfosforkvoten	17
6.4	Identifierade och eliminerade kadmiumkällor	17
6.5	Effekt av kadmium på åkermark	19
7	Spårelement	21
7.1	Goda exempel för att minimera belastning av spårelement	23
8	Oönskade organiska ämnen	24
8.1	Granskning av oönskade ämnen från miljöfarliga verksamheter	24
8.2	Utfasningar	25
8.3	Goda exempel för att minska belastningen av oönskade organiska ämnen	25
9	Informationsinsatser	26
10	Forskningsrapporter som publicerats senaste året	27
11	Betänkandet Hållbar slamhantering (SOU 2020:3)	29
11.1	Vetenskapliga rådet	32
12	Bilaga 1	33
13	Bilaga 2	35
14	Bilaga 3	36

---

1 Inledning

Få flöden i samhället är så stora som de inom VA-sektorn. Varje person använder 120–140 kg vatten och bidrar med dag- och dräneringsvatten till att producera över 300 kg avloppsvatten varje dag, året runt. Få andra flöden är så stora som de i VA-sektorn, över en miljard ton resurser flyttas varje år från tätort till reningsverk till våra vatten. VA-organisationerna, akademien och teknikföretag har identifierat en rad resurser i avloppsvatten som kan tas tillvara i den cirkulära ekonomin för att öka möjligheterna till ett hållbart samhälle.

Vårt framtida samhälle kommer att präglas av hållbara flöden av resurser och vår samlade förmåga att nyttja dessa resurser effektivt. Genom den hållbara VA-leveransen skapar vi förutsättningar till återanvändning, återföring och cirkulation.

Bilden av VA behöver förändras - dagens avlopp blir morgondagens resurs där dagens reningsverk blir resursverk. Samhället i stort, både producenter och konsumenter behöver fundera över beteenden och attityder och verka uppströms tillsammans. Det finns även ett stort behov av översyn och helhetsperspektiv. Det behövs även förståelse och politiskt mod med konkreta beslut för att VA-verksamheternas nytta fullt ut ska tas tillvara. Regeringens delegation för Cirkulär ekonomi bad Expertgruppen för Hållbar och cirkulär VA att identifiera ett antal styrmedelsförslag så att Sverige på ett bättre sätt kan ta vara på resurserna i avloppsvatten, läs mer här i rapporten "[Dagens reningsverk - morgondagens resursverk med industriell symbios](#)".

Revaqs årsrapport är en del i arbetet med att synliggöra vatten- och avloppsfrågorna. Revaq är ett nationellt kvalitetssäkringssystem för reningsverk. Revaq drivs av Svenskt Vatten. Kopplat till Revaq finns en styrgrupp där LRF och Livsmedelsföretagen deltar och samverkan sker med Naturvårdsverket. Svensk Vatten står som ensam ägare till systemet.

Ett åtagande för reningsverken som anslutit sig till Revaq är att öppet redovisa vad som gjorts, vilka framgångar man nått och vilka problem och utmaningar man stött på. I det dagliga arbete som sker bland Revaq-verken finns en stor kunskap om allt från uppströmsarbete, provtagning av vatten till användning av slam inom jordbruket. I hela kedjan från uppströmsarbetet till arbetet med slam användningen på lantbrukarens åker finns Revaqarbetet med och förbättrar, mäter, analyserar och kontrollerar.

I denna årsrapport redovisas de Revaqcertifierade avloppsreningsverkens huvudsakliga insatser och resultat för 2021. Som framgår har mycket uppnåtts. Men mycket återstår också att göra, för att det ska vara möjligt att nå Revaqs långsiktiga mål.

En av grundtankarna med Revaq är att de certifierade verken ständigt ska arbeta för förbättringar mot långsiktiga och ambitiösa miljömål, samt kontinuerligt redovisa sina resultat. På så sätt bygger Revaq ett fungerande kretsloppssamhälle.

Det behövs politisk insikt och mod för att utforma ett långsiktigt hållbart uppdrag för landets VA-organisationer. Varken ett enskilt reningsverk eller en kommun kan som ensam verksamhetsutövare skapa cirkularitet. Vi ser därför fram emot den fortsatta och gemensamma resan.

Stockholm 21 oktober 2022

Anders Finnson, ordförande i Revaqs styrgrupp, Svenskt Vatten

2 Sammanfattning

2.1 Framgångar under 2021

Intresset från lantbrukare för att återanvända mull och växtnäring från Revaq-certifierade reningsverk är fortsatt stort.

Under 2021 återfördes 1983 ton fosfor (cirka 15 procent av Sveriges mineralgödselimport av fosfor) och 3228 ton totalkväve via slam från Revaq-certifierade reningsverk till åkermark. Det motsvarar cirka 63 161 ton slam mätt som torrsubstans, vilket var på samma nivå som år 2020. Utöver fosfor och kväve innehåller slammet även makronäringsämnen som kalcium, magnesium, svavel och mikronäringsämnen som exempelvis koppar, mangan och zink.

Producerad slammängd godkänt av Revaq för jordbruksanvändning under året var 86 432 ton torrsubstans.

Mängden organiskt material som tillfördes åkermark var cirka 40 000 ton. Det organiska materialet kan öka mullhalten i åkermarken och utgör också en kolsänka. Med antagandet att 10 – 50 procent av det organiska materialet finns kvar efter 25 år i åkermarken kan den årliga utsläppsminskningen på grund av inlagring av organiskt material då bli cirka 7 000 – 35 000 ton CO₂.

När det gäller Revaqs uppströmsarbete har bland annat:

- 55 enskilda kadmiumkällor detekterats, vilket ökar förutsättningarna att nå kadmiummålen.
- 232 förekomster av farliga ämnen hos anslutna verksamheter eliminerats.

Vid slamspridning på åkermark är målet på sikt i Revaq att nytillskottet av kadmium per kg fosfor inte ska överstiga det i genomsnittlig mineralgödsel som används i Sverige. Tillsammans med halten i klosettatten (14 mgCd/kg P) blir Revaqs mål för kadmium-fosforkvoten i slammet: 7 + 14 = 21 mg Cd/kg P. Målet under perioden 2020-2024 är 23 mg Cd/kg P, en ytterligare minskning av kadmiuminnehållet i slam på cirka 10 procent är således nödvändig över tid.

Under 2021 var kvoten för slam som godkänts för användning på åkermark följande*:

Cd/P-kvot under 20	Redan under eller mycket nära det långsiktiga kadmiummålet 21 mg Cd/kg P	17 reningsverk
Cd/P-kvot 20 - 30	Nära det långsiktiga kadmiummålet 21 mg Cd/kg P	21 reningsverk
Cd/P-kvot över 30	En bit kvar till kadmiummålet 21 mg Cd/kg P	1 reningsverk

44 procent av de certifierade reningsverken har redan en kadmium-fosforkvot under 20 mg Cd/kg P. Gränsvärdet i Revaq är under perioden 2020-2024, 23 mg Cd/kg P. De reningsverk som idag ligger över 21 mg Cd/kg P behöver således på sikt minska kadmiuminnehållet i sitt slam med minst 10 procent. Under den senaste 10-årsperioden har minskningen av kadmium varit fyra procent årligen.

Totalt sedan starten av Revaq år 2008, har mer än 5 000 olika verksamheter – som till exempel industrier, biltvättar, värmeverk och sjukhus – kontaktats angående oönskade organiska ämnen som kan hamna i avloppet.

För de flesta reningsverk där slam används på åkermark medför slamanvändningen en ackumulering i mark av guld, vismut, silver och tenn vilken överskrider 0,20 procent per år. Silver förekommer hos 88 procent av certifierade reningsverk som ett ämne som ger ackumulering över 0,20 procent. Guld är det spårämne som ger den snabbaste ackumuleringen. Guldhalt ökar från 50 mg/ton jord till 100 mg/ton jord under en 20-årsperiod med nuvarande ackumuleringstakt, men de effekter som vismut och guld förväntas ha på miljön är enligt vetenskapliga rådets bedömning ringa. På grund av pandemin har antalet studiebesök från skolklasser och allmänhet kraftigt begränsats på Revaq-verken. Vi ser nu fram till att under kommande år återigen ta emot flera 10 000-tals besök årligen. Under pandemin har många olika typer av digitala studiebesök utvecklats vid Revaqverken.

---

3 Bakgrund

Avloppsslam från svenska reningsverk innehåller en stor del av den fosfor som förs med våra livsmedel i ett kretslopp "från bord till jord".

Dessutom innehåller slammet kväve samt en lång rad andra viktiga makro- och mikronäringsämnen som exempelvis svavel, magnesium, mangan, bor och selen. Det finns även en stor del organiskt material, som utgör ett tillskott för mullbildning främst på kreaturlösa gårdar. Därför är användning av slam på åkermark relevant.

Under 2021 så föreslog såväl den parlamentariska [Miljömålsberedningen](#) som den av regeringen tillsatta [Delegationen för cirkulär ekonomi](#) att regeringen skulle besluta om följande mål för återföring av fosfor och kväve från avlopp:

"Målet innebär att till 2030 ska återföringen av återvunnen fosfor och kväve till livsmedelsproduktion vara minst 50 procent av fosfor och 15 procent av kväve från avlopp."

› [Läs mer om bakgrund och förutsättningar till detta återföringsmål i bilaga 3.](#)

Revaq är ett certifieringssystem som verkar för att minska flödet av farliga ämnen till reningsverk, att skapa en hållbar återföring av växtnäring samt att hantera riskerna på vägen dit. Ett aktivt uppströmsarbete, ständiga förbättringar av slamkvaliteten och stora krav på spårbarhet är centrala delar i reningsverkens arbete.

Revaq ska säkra:

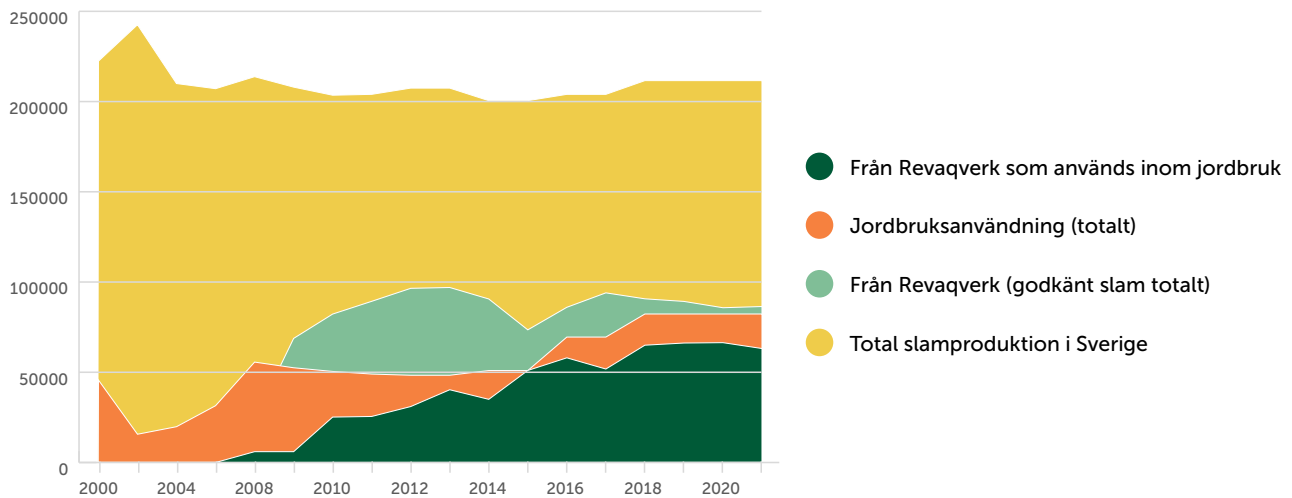
- en fortlöpande förbättring av kvaliteten på det till reningsverken inkommande avloppsvattnet och därmed på slamkvaliteten och på det utgående avloppsvattnet
- att alla aktörer har en öppen och transparent information om hur slammet producerats och om dess sammansättning
- att växtnäring från avloppsfraktioner produceras på ett ansvarsfullt sätt och att kvaliteten uppfyller fastställda krav.

Under 2021 fanns 44 Revaq-certifierade reningsverk i Sverige. Certifikaten utfärdas av RISE (Research Institutes of Sweden). Reningsverkens arbete är inriktat på ständig förbättring vad gäller framför allt kadmium, icke essentiella spårelement och oönskade organiska ämnen.

› [Intresset från lantbrukare för att återanvända mull och växtnäring från Revaq-certifierade reningsverk har varit stort under 2021, se diagram 1.](#)

Under 2021 återfördes 1983 ton fosfor (cirka 15 procent av Sveriges mineralgödselimport) och 3 228 ton totalkväve via slam från Revaq-certifierade reningsverk till åkermark. Det motsvarar cirka 63 161 ton slam mätt som torrs substans. Vilket var på samma nivå som år 2020. Mängden organiskt material som därmed tillfördes åkermark var cirka 40 000 ton, 60 procent av torrs substansmängden. Det organiska materialet ökar mullhalten i jorden och utgör också en kolsänka. Med antagandet att 10 – 50 procent av det organiska materialet finns kvar efter 25 år i åkermarken är den årliga utsläppsminskningen på grund av inlagring av organiskt material motsvarande cirka 7 000 – 35 000 ton CO₂. Makronäringsämnen som kalcium, magnesium och svavel och mikronäringsämnen som exempelvis koppar, mangan och zink återfördes också via slammet.

Under 2021 producerade 44 Revaq-verk cirka 86 432 ton (torrsubstans) godkänt för användning på åkermark enligt Revaq-reglerna. Slammet innehöll 2 646 ton fosfor, men även betydande mängd kväve och en lång rad makro- och mikronäringsämnen. Om alla godkända Revaq-partier användes inom jordbruket skulle slammet kunna ersätta en femtedel av fosforgödselimporten till Sverige under ett normalår.

Diagram 1

I diagrammet anges ton slam som torrsubstans:

- produktionen av slam från samtliga svenska reningsverk (gul färg)
- produktionen av godkänt slam från Revaq-certifierade reningsverk (ljusgrön färg)
- slam som används totalt på jordbruksmark i Sverige (orange färg)
- slam från Revaq-certifierade reningsverk som används på jordbruksmark (mörkgrön färg).

3.1 Total slamproduktion i Sverige 2021

Under året har mer än fem miljoner personer varit anslutna till Revaq-certifierade reningsverk, vilket är drygt hälften av alla personer vars avloppsvatten går till Sveriges kommunala reningsverk.

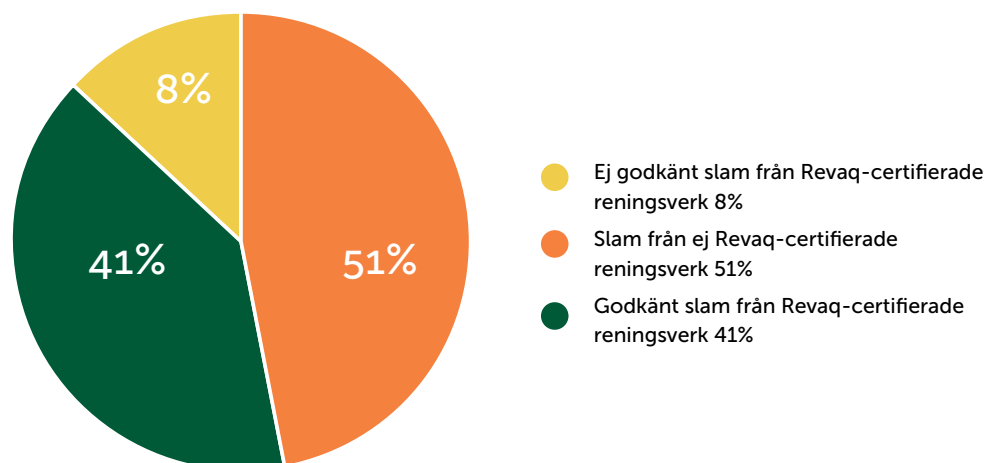

Diagram 2

Revaq-certifierade reningsverk stod för över hälften av slamproduktionen från kommunala reningsverk under 2021. Den gula tårtbiten står för slampartier från Revaq-certifierade reningsverk som ej godkänts för användning på åkermark enligt Revaq-reglerna.

Reningsverk, certifierade enligt Revaq, arbetar med att redan vid anslutna verksamheter kontrollera och minska innehållet av kadmium, prioriterade spårelement och oönskade organiska ämnen. Vi kallar detta för uppströmsarbete.

Utöver detta förbättringsarbete finns krav på de certifierade reningsverken att alltid leverera:

- ett slam som är hygieniserat så att inte salmonella påvisas
- ett slam som används för bästa möjliga växtnäringsutnyttjande
- ett slam med en tydlig spårbarhet.

3.2 Certifiering

Kraven enligt kapitel 1.2. i Revaq-reglerna 2021 för godkänt slam från Revaq-certifierade reningsverk kan sammanfattas så här:

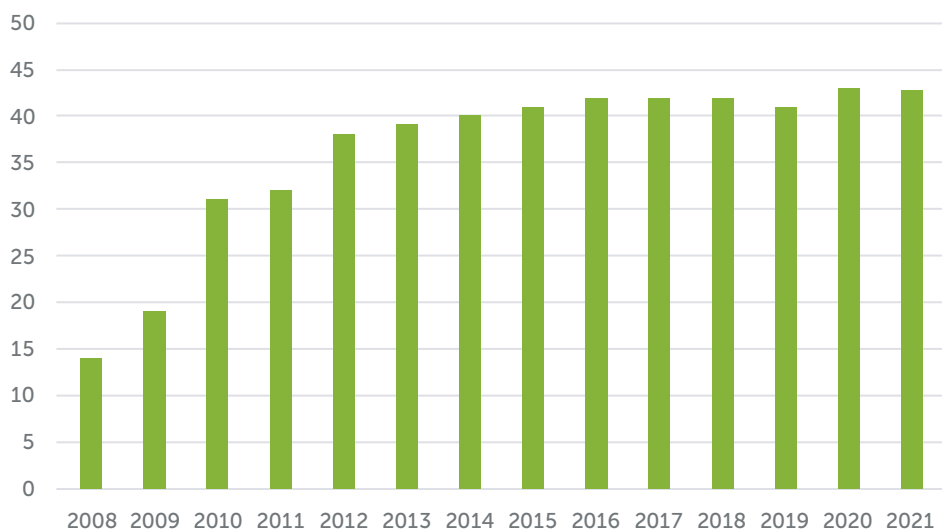
- Balans på åkermarken, ingen oacceptabel ackumulering av metaller och oönskade organiska ämnen – på lång sikt
- Vid slamspridning på åkermark är målet på sikt i Revaq att nytillskottet av kadmium per kg fosfor inte ska överstiga det i genomsnittlig mineralgödsel som används i Sverige. Tillsammans med halten i klosettatten (14 mg Cd/kg P) blir Revaqs mål för kadmiumfosforkvoten i slammet: $7 + 14 = 21$ mg Cd/kg P. Målet under perioden 2020-2024 är 23 mg Cd/kg P.
- Det långsiktiga målet är att icke essentiella ämnen inte ska ackumuleras med mer än 0,20 procent per år
- Salmonella ska inte vara påvisbart i slammet
- Alla slampartier som används på åkermark ska vara spårbara på en digital GIS-karta.

---

4 Revaq-certifierade verk

Totalt var 44 avloppsreningsverk certifierade enligt Revaq under 2021.

Certifiering enligt Revaq leder till att kvaliteten på det inkommande avloppsvattnet till reningsverken förbättras och därmed även kvaliteten på slammet och det vatten som släpps ut i våra sjöar, vattendrag och kustområden.

Diagram 3

Antal Revaq-certifierade reningsverk de senaste 14 åren.

---

5 Uppströmsarbete

Avloppsreningsverk är byggda för att i första hand avlägsna organiskt kol och näringsämnen och renar därför endast i begränsad omfattning bort svårnedbrytbara ämnen och metaller.

De ämnen som reningsverken inte klarar av att bryta ned eller avlägsna kommer därför ut i kretsloppet och vattenmiljön och stannar där under lång tid. Uppströmsarbetet behöver därför bli effektivare och med precision riktas mot de som förorenar.

Det krävs både skärpta lagar i Sverige och EU och en bättre tillsyn så att redan befintliga lagar efterföljs. Som samhälle behöver sambanden tydliggöras och förstås bättre mellan hur vi nyttjar och konsumerar resurser, och det avfall som produceras.

Uppströmsarbetet bör vara ett gemensamt samhällsansvar för myndigheter, producenter, handeln och konsumenterna. I dagsläget går dock utfasning av farliga ämnen från industri men framför allt från konsumentprodukter för långsamt vilket leder till att till exempel VA-organisationerna blir tvungna att ta på sig huvuddelen av ansvaret för uppströmsarbetet. Det är varken en hållbar eller rimlig ansvarsfördelning att reningsverket som är sist i aktörskedjan ska kompensera för alla tidigare aktörers bristande ansvar.

Därutöver behöver handeln gå före och byta ut farliga kemikalier som till exempel PFAS och antibakteriellt silver mot mindre farliga kemikalier i konsumentprodukter. Konsumenterna behöver ändra sina konsumtionsvanor och beteenden kring vad de inhandlar, använder, spolar ned i toaletten och håller ut i vasken. Hushåll, industrier och andra verksamheter behöver därutöver använda miljömärkta produkter.

Regeringens tillsatta *Delegationen för cirkulär ekonomi* föreslog i sin rapport från april 2021 att:

- Inom VA och i en stor del av samhället arbetar man idag med förebyggande för att undvika användning av miljöfarliga ämnen. För att ytterligare stärka det arbetet **bör regeringen ge lämplig myndighet, exempelvis Naturvårdsverket, i uppdrag att koordinera det nationella uppströmsarbetet och säkra en central kompetens och stödfunktion för avloppsfrågor och resurser i kretslopp.**
- För att skapa giftfria och cirkulära kretslopp för vatten och avlopp föreslår Delegationen att **lämpliga myndigheter ges i uppdrag att genomföra en översyn av relevanta lagar och förordningar så att dessa blir tydliga och stärker cirkulariteten för vatten och avlopp.**

Uppströmsarbetet hos de Revaq-certifierade reningsverken syftar till att minska inflödet av kadmium, prioriterade spårelement och oönskade organiska ämnen till reningsverket. Därmed minskas också föroreningarna i reningsverkens producerade slam.

Uppströmsarbetet har betydligt fler värdefulla effekter. Reningsverken är inte byggda för att kunna rena dessa oönskade ämnen ur avloppsvattnet. När reningsverk belastas med vatten som innehåller höga halter av oönskade ämnen påverkas framför allt den biologiska reningen, vilket leder till försämrad rening. Uppströmsarbetet leder därför även till att reningsprocessen inte störs och att färre oönskade ämnen hamnar i hav, sjöar och vattendrag. Många vattendrag är vattentäkter och levererar det råvatten som renas i vattenverk och kvalitetssäkras som dricksvatten. Råvattenkvaliteten är avgörande för vilken kvalitet det producerade dricksvattnet får.

Reningsverken släpper alltså ut föroreningar som en konsekvens av förekomst av oönskade ämnen i avloppsvattnet. Uppströmsarbetet kan därför innebära förbättrade reningsresultat och en bättre vattenkvalitet i hav, sjöar och vattendrag. Insatserna resulterar i att användningen av oönskade ämnen minskar i hushåll och till reningsverken anslutna verksamheter vilket är positivt då exponeringen av farliga ämnen minskar i hushållen.

Effektivt uppströmsarbete måste bedrivas på flera fronter. En viktig del av arbetet är information om varifrån oönskade ämnen kommer. De Revaq-certifierade reningsverken arbetar därför med att informera såväl allmänhet som företag.

Under pandemin har flera avloppsreningsverk börjat använda informationsteknik på nya kreativa sätt. I Kalmar genomförs studiebesök via 3D film och VR glasögon. Elever på kommunens skolor går på virtuella studiebesök på reningsverket. Även i Växjö finns det nu möjlighet till digitala studiebesök.

Reningsverken samarbetar ofta med anslutna verksamheter och kommunernas miljökontor.

I Uppsala har ett sådant samarbete i ett uppströmprojekt tillsammans med en större ansluten verksamhet utmynnat i att flera ämnen med miljöfarliga egenskaper inte längre släpps till avloppsreningsverket.

Halmstad samarbetar med miljökontoret, länsstyrelsen och verksamhetsutövare för att minska mängden PFAS och PRIO-ämnen till avlopp. Reningsverket rapporterar en stor förbättring de senaste åren angående PRIO-ämnen i produkter till avlopp. Få verksamheter i kommunen har numera produkter med PRIO-ämnen till avlopp.

I Karlstad har VA-avdelningen samarbetat med miljöförvaltningen vid en riktad tillsynskampanj mot mindre verksamheter på industriområden, med särskilt fokus på verksamheter som har oljeavskiljare. VA-avdelningen var delaktig i val av områden/gator som skulle prioriteras dels utifrån information om var det finns oljeavskiljare, dels utifrån information om var utsläpp av oljehaltigt vatten noteras i samband med underhållsarbete i ledningsnätet. Ett 20-tal verksamheter besöktes under året. Flera verksamheter har fått avvikelser på att flytande kemikalier inte varit invallade. Några fick krav på besiktning av oljeavskiljare. Provtagning av spillvattenpumpstation i området utfördes också.

Genom att upprätta policydokument och riktlinjer kan reningsverken få anslutna verksamheter att minska sina utsläpp av miljöskadliga ämnen. Detta minskar i sin tur negativ påverkan på ledningsnät, reningsprocesser, slam och miljö. Syftet med riktlinjerna är dels att tydliggöra för användarna vilka krav som ställs på industriavlopp dels att säkerställa en enhetlig bedömning. 15 av de anslutna reningsverken anger att de arbetat med policy och riktlinjer.

Gryaab har haft ett projekt för att öka samsyn med miljöförvaltningen, tex gällande krav på tandläkare och bryggerier. Gryaab har också medverkat i referensgrupp för framtagande av handläggarstöd för släckvattenutredningar.

Käppalaförbundet har bland annat fokuserat på tillskottsvatten under året. Förbundet har haft en tillskottsvatten-workshop tillsammans med WSP och samtliga anslutna kommuner där nyckeltal för att mäta åtgärder togs fram. Under året har ”ämnesgruppen för tillskottsvatten och bräddning” ordnat en nätverksträff om juridik. Ämnesgruppen består av GRYAAB, Kretslopp & Vatten, VA SYD, NSVA, Luleå Universitet och Käppala. Kommuner från hela Sverige deltog på nätverksträffen. Käppalaförbundet har även reviderat sina riktlinjer gällande miljöfarliga verksamheter där riktlinjer för textiltvätterier

är helt nya. Även riktlinjer för säker spolning i ledningsnätet och markarbeten inom eller intill Käppalaförbundets bergtunnel har tagits fram.

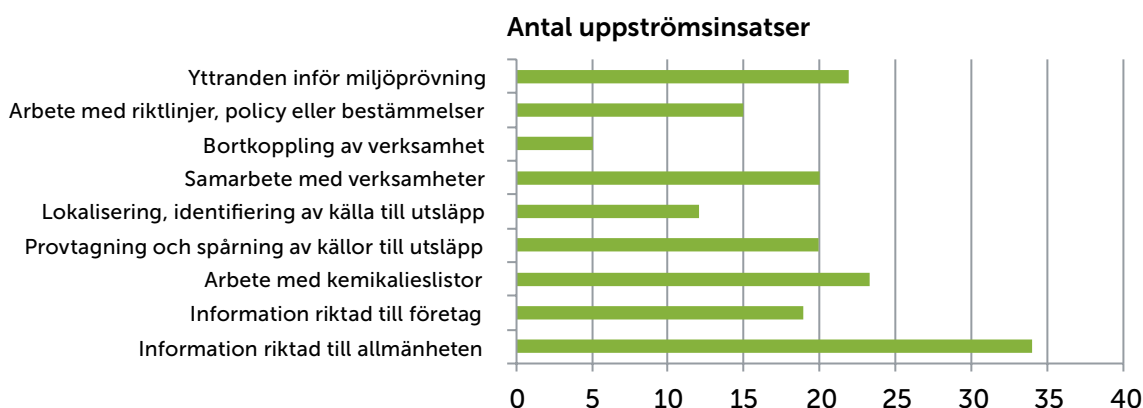
I **Västerås** har VA-enheten påbörjat ett samarbete med Miljö- och Hälsoskyddsförvaltning för att ta fram en strategi för hantering av spillvatten från tandläkare.

I **Uppsala** har riktlinjer för periodiska utsläpp uppdaterats under året.

Gryaab i Göteborg har utarbetat krav på tvättförbud av trasor från bilreconditionering samt ytterligare rening av tvättvatten från asfaltmaskiner.

Genom att skriva yttranden i samband med miljöprovning av verksamheter som avser att ansluta till kommunala spillvattennät kan verken på ett tidigt stadium påverka utformningen av verksamheterna så att utsläpp av oönskade ämnen minimeras eller undviks. 22 av de Revaq-certifierade reningsverken uppger att de under året har arbetat aktivt med att lämna yttranden i tillståndsprocesser inför etableringar eller omprovningar av befintliga tillstånd för anslutna verksamheter.

NSVA i Helsingborg ser att deras styrka är att förbättringsarbetet sker i dialog med miljöförvaltning, länsstyrelse och verksamheter. NSVA är en aktiv part i anmälnings- och tillståndsärenden, periodiska besiktningar och tillsynsbesök.

Diagram 4

Antal Revaq-certifierade reningsverk som gjort uppströmsinsatser av olika kategorier under 2021.

En annan viktig del av uppströmsarbetet är kontroll av kemikalieslistor från anslutna verksamheter.

Syftet med kontrollerna är att uppmärksamma anslutna verksamheter på att utfasningsämnen som finns med på kemikalieinspektionens PRIO-lista och ChemSecs SIN-list inte får tillföras det kommunala avloppsnätet. 23 av de certifierade reningsverken har under året gjort förnyade insatser med kemikalieslistor. Ett exempel på detta är:

Kungsbacka har internt i kommunen inventerat kemiska produkter och gallrat bort mängder av farliga kemikalier (utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen). Kommunen har en kemikalieplan som beskriver vilka ämnesegenskaper som ska fasa ut och arbetet pågår kontinuerligt. VA-enheten har dessutom kontaktat påkopplade verksamheter ur kategorierna B, C och U för att be dem lämna in uppgifter om kemikalier in i Envomap, ett digitalt system för kemikaliehantering. Det totala antalet utfasningsämnen har minskat under året.

I **Norrköping** har VA-enheten haft en genomgång av egna kemiska produkter i verksamheten under 2021. Kemikalielistor har tagits fram med riskbedömning av cirka 75 produkter. VA-enheten har tagit bort ett flertal ej aktuella produkter likväl som tillståndspliktiga kemikalier som finns på utfasningslistor. Man har dessutom genomfört en substitution till mindre farlig produkt i reningsverkets drift och underhåll.

I **Kumla kommun** har cirka 100 verksamheter inventerats på kemikalier.

Ytterligare en viktig del av uppströmsarbetet är att spåra utsläppskällor. Då källan till förhöjda halter av kadmium eller prioriterade spårämnen inte är känd, genomförs spårningsinsatser i ledningssystemet. När källan identifierats informeras verksamhetsutövaren eller fastighetsägaren om problemen. Slutligen vidtas åtgärder för att minimera eller eliminera utsläppen. I vissa fall kopplas källan bort helt från det kommunala avloppsnätet.

Ett gott exempel på hur avloppsreningsverken som är anslutna till Revaq arbetar med spårning av utsläpp kommer ifrån Västerås där avloppsslammet hade höga halter nickel under första kvartalet och höga halter volfram under andra kvartalet. Under kvartal fyra utfördes provtagning på flera strategiska punkter för att få en bild på metallhalterna från flera industriområden. Provtagningarna har fortsatt under 2022 i syfte att få ett basunderlag på metallhalterna och PFAS-halterna. En del i projektet är att kunna inrikta uppströmsarbetet mot områden med betydande föroreningskällor.

23 av de certifierade reningsverken har, under 2021, ägnat sig åt det tidskrävande arbetet att spåra källor till prioriterade spårämnen i ledningsnätet. Detta är en av flera möjliga uppströmsinsatser som reningsverken kan ägna sig åt. 19 av verken har identifierat en eller flera källor till prioriterade spårämnen. 25 reningsverk har under rapportåret samarbetat med verksamheter för att minska eller eliminera oönskade utsläpp till avloppsnätet. Fyra reningsverk har under året kopplat bort verksamheter från avloppsnätet eftersom de levererar ett vatten som innehåller för höga halter oönskade ämnen.

Även om provtagningen inte alltid ger konkreta resultat i form av identifierade källor till föroreningar ger det hela tiden kunskap och nätverk att bygga vidare på.

Revaq-certifierade reningsverk
bedriver ett framgångsrikt
detektivarbete med konkreta resultat

---

6 Kadmium

Åkermark innehåller alltid en viss mängd kadmium. I Sverige är den genomsnittliga halten 0,23 mg Cd/kg jord (Eriksson J. 2009, *Strategi för att minska kadmiumbelastningen i kedjan mark-livs-medel-människa*) medan motsvarande siffra i Storbritannien är 0,44 mg Cd/kg jord.

I Sverige finns ett gränsvärde för att använda slam vilket innebär att jordar som innehåller mer än 0,40 mg Cd/kg jord inte får gödslas med slam. I matjordslagret på en hektar åkermark i Sverige finns cirka 600 gram kadmium (Andersson, A. 1992, *Trace elements in agricultural soils – fluxes, balances and background values*). Mediankvoten i svensk matjord är 136 mg Cd/kg P.

Eftersom atmosfäriskt nedfall och urlakning har samma storleksordning blir kadmiumbalansen på åkermarken ett resultat av tillförsel via gödsel och bortförsel via den skördade grödan. En dominerande gröda i Sverige är vete som tar bort cirka 0,35 g Cd/ha. Vissa grödor tar bort mer, till exempel sockerbetor och potatis. Andra tar bort mindre, till exempel havre och korn.

Upptaget av kadmium i gröda påverkas av en rad faktorer, till exempel typ av gröda, markens pH, markens organiska innehåll (mullhalt), innehåll av ler och jordartens sammansättning samt också markens grundinnehåll av kadmium. Det bedöms att pH, mullhalt och lerhalt påverkar upptaget mer än kadmiumhalten i marken.¹

Vid slamspridning på åkermark är målet på sikt i Revaq att nytillskottet av kadmium per kg fosfor inte ska överstiga det i genomsnittlig mineralgödsel som används i Sverige.

Sven-Erik Svenssons SLU-studie från 2015 om klosettvattnets kvalitet, pekar på att klosettvattnet ligger mellan 11 – 19 mg Cd/kg P, med en mediankvot på 14 mg Cd/kg P. Kadmiummålet på sikt för slammet i Revaq har satts till 7 mg Cd/kg P i nytillskott av kadmium. Tillsammans med halten i klosettvattnet, som inte räknas som ett nytillskott i växtnäringscykeln, blir således målet för kadmiumfosforkvoten i slammet: $7 + 14 = 21$ mg Cd/kg P. I [SCB:s statistik för försäljning av mineralgödsel 2019/2020](#) anger att ”Halten av metallen kadmium beräknas i medeltal till 6,1 gram per ton fosfor”. Om detta värde sjunker ytterligare över tid behöver Revaq framöver se över en minskning i sitt nuvarande långsiktiga mål på 21 mg Cd/kgP. Målet under perioden 2020-2024 är 23 mg Cd/kg P, en ytterligare minskning av kadmiuminnehållet i slam på cirka 10 procent är således nödvändig över tid.

6.1 Nödvändigt förbättringsarbete

Ett sätt att kvantifiera det nödvändiga förbättringsarbete som Revaq-verken står inför är att ange hur stor mängd kadmium som måste tas bort från avloppsvattnet jämfört med dagens totala kadmiuminnehåll.

Enligt certifieringskriterierna ska också ett kortsiktigt mål bedömas. Målet ska ligga maximalt fem år fram i tiden. Anledningen är att de certifierade reningsverken ska kunna avgöra om arbetet bedrivs enligt uppställda krav och leder åt rätt håll.

---

¹ Andersson, P. G. *Slamspridning på åkermark. Fältförsök med kommunalt avloppsslam från Malmö och Lund under perioden 1981 till 2011.*

6.2 Mål för Revaq

För att få en bild av vilken årlig reduktion av kadmium som krävs för att de Revaq-certifierade verken på sikt ska nå 21 mg kadmium per kg fosfor har verken delats in grupper med avseende på den procentuella årliga minskning av kadmiumhalt i slam som krävs för att nå det långsiktiga målet 21mg Cd/kg P.

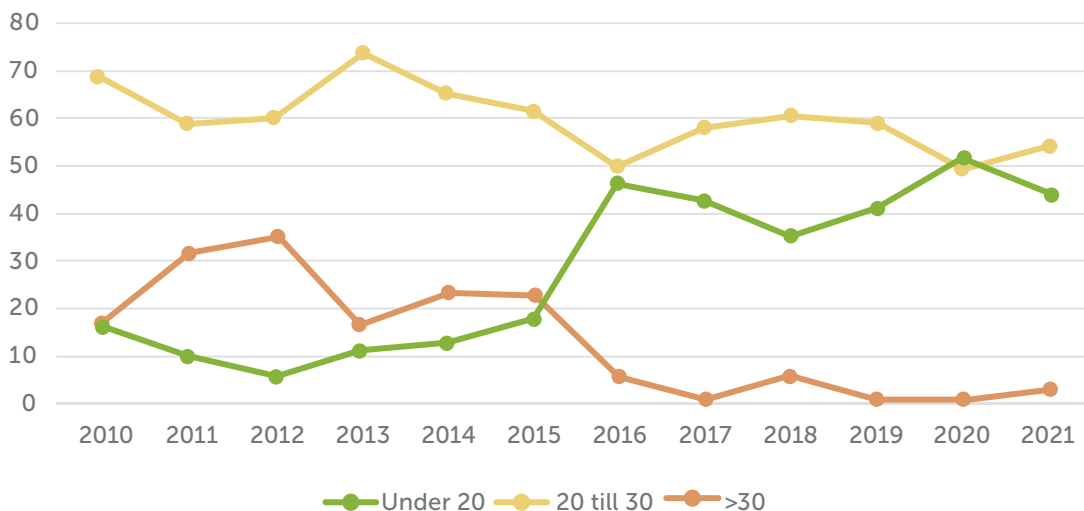

Diagram 5

Andel Revaq-certifierade reningsverk med en kadmium-fosforkvot under 20 mg Cd/kg P, mellan 20 och 30 mg Cd/kg P respektive över 30 mg Cd/kg P de senaste 10 åren.

Totalt 17 verk, det vill säga 44 procent av de certifierade verken, har en kadmium-fosforkvot som redan nu är mindre än 20 mg Cd/kg P. Kadmium-fosforkvoter för samtliga Revaq-certifierade reningsverk finns redovisad i bilaga 1.

Kadmium-fosforkvoten i slam från Revaq-certifierade reningsverk kan exempelvis jämföras med kadmiumfosforkvot för matjord vilken har en mediankvot på 136 mg Cd/kg P.

6.3 Median och medelvärdet för kadmiumfosforkvoten

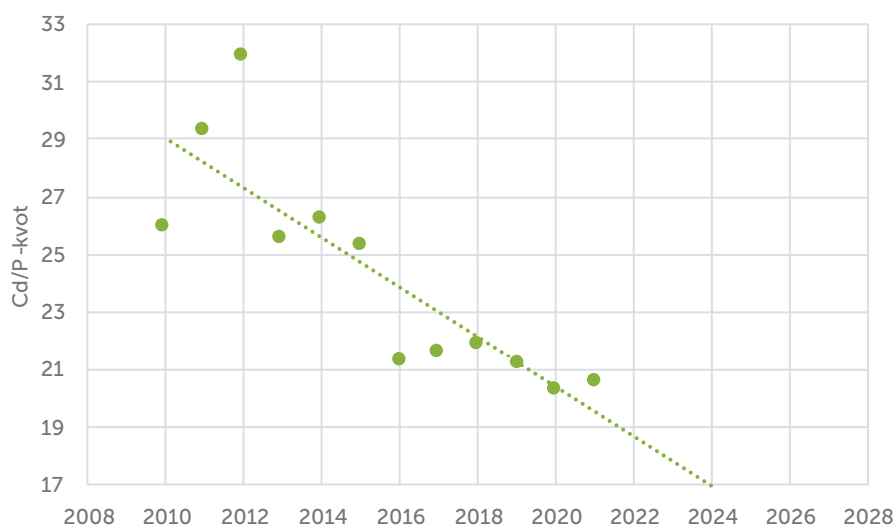

Diagram 6

Medelvärdet för kadmium-fosforkvoten under de senaste 10 åren. Värderna över 40 mg Cd/kg P hos enskilda verk har tagits bort för åren 2009 - 2012. För 2013 - 2021 redovisas i stället enbart medelvärde för godkända partier slam.

Trenden för medelvärdet av kadmium-fosforkvoten visar att kvoterna sjunker. Med den trend som visas i diagram 6 skulle det långsiktiga kadmiummålet på 21 mg Cd/kg P, varaktigt kunna nås som medelvärde för de flesta av de certifierade verken. Vid 18 reningsverk har ett eller flera slampartier producerats som inte uppnår de kvalitetskrav som ställs i Revaq-reglerna. Följden blir att dessa partier inte godkänns för användning på åkermark. 14 av dessa verk anger hög kadmiumhalt som orsak till att slampartier inte uppnår kvalitetskraven.

Vid de reningsverk där höga kadmium-fosfor-kvoter registrerats intensifieras uppströmsarbetet med målsättningen att allt slam skall klara Revaq-reglernas kvalitetskrav.

6.4 Identifierade och eliminerade kadmiumkällor

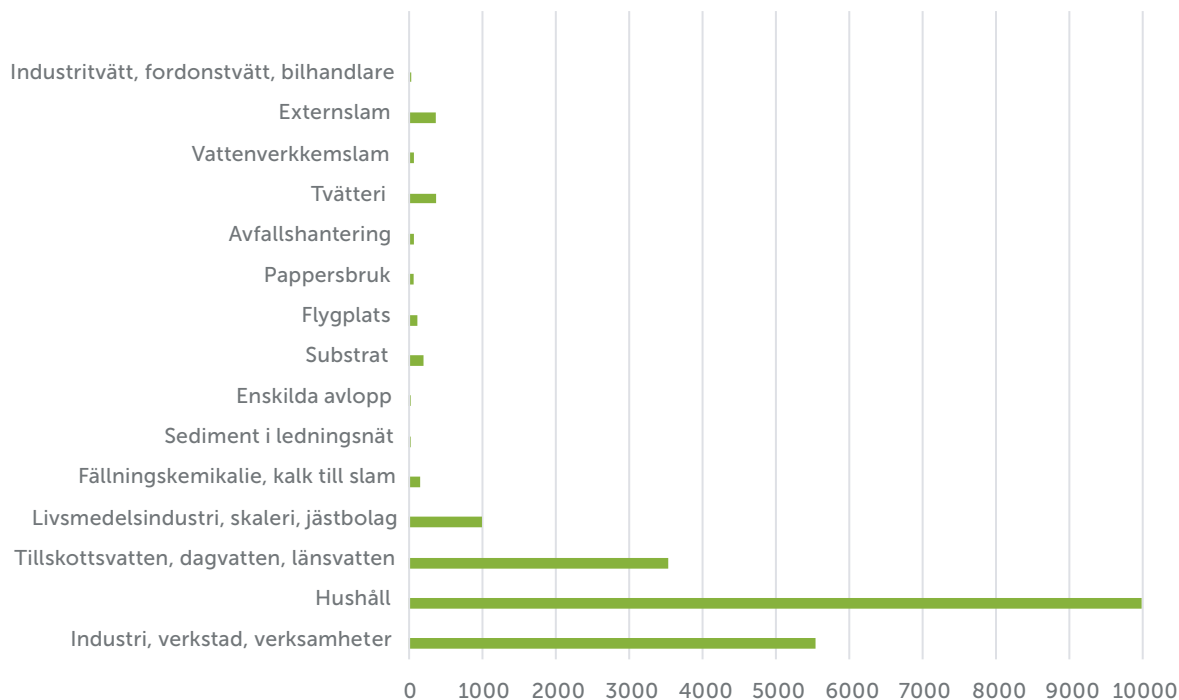
Genom ett aktivt uppströmsarbete har totalt 55 enskilda kadmiumkällor identifierats av de certifierade reningsverken under 2021. Det totala bidraget av kadmium från dessa källor till avloppsvattnet utgör årligen 32 317 gram. Detta ger goda förutsättningar för fortsatt minskning av kadmiumhalten i slammet. Identifiering har skett genom systematiska provtagningar i ledningsnätet.

Exempel på identifiering och eliminering av källor till kadmium kommer från Nynäshamn. Under år 2020 genomfördes provtagningar i ett bostadsområde som vid tidigare undersökningar med ecoscope (se exempelvis: <https://order.sgsanalytics.se/sv/avloppsvatten-slam-passiv-provtagning> eller <https://www.alsglobal.se/miljoanalys/vattenanalys/passiv-provtagning> eller <https://analyskatalog.eurofins.se/Search/SearchView> visat förhöjda kadmiumhalter. Under år 2021 filmades ledningsnätet i området och VA-enheten kunde konstatera att det var mycket sediment i ledningen. Spolning av ledningsnätet gjordes med metoden Säker spolning vilket eliminerade en kadmiumkälla.

Även Stockholm Vatten och Avfall har genomfört lyckade insatser när det gäller sanering av sediment i ledningsnätet. Påverkan på slammet har visat sig näst intill obetydlig vid sanering med Säker spolning medan spolning utan Säker spolning visat på påtagliga föroreningsökningar i slammet ibland med följd att slampartier inte klarat kraven.

I Karlshamn har VA-enheten identifierat fastigheter med utsläpp av kvicksilver och kadmium. Avseende kvicksilver pågår under 2022 ett saneringsarbete hos de fastigheter som har konstateras som en källa. VA-enheten kommer också att genomföra Säker spolning av ledningssträckor nedströms tandvårdsverksamheter. Höga kadmiumhalter har spårats till biltvättar med gamla oljeavskiljare. Verksamheterna har ålagts via miljökontoret att installera modern slam och oljeavskiljare.

Syvb har skickat information om kadmium i konstnärsfärger till berörda verksamheter. Utskicken följdes upp med telefonkontakt då det konstaterades att verksamheterna inte använder kadmiuminnehållande färger.

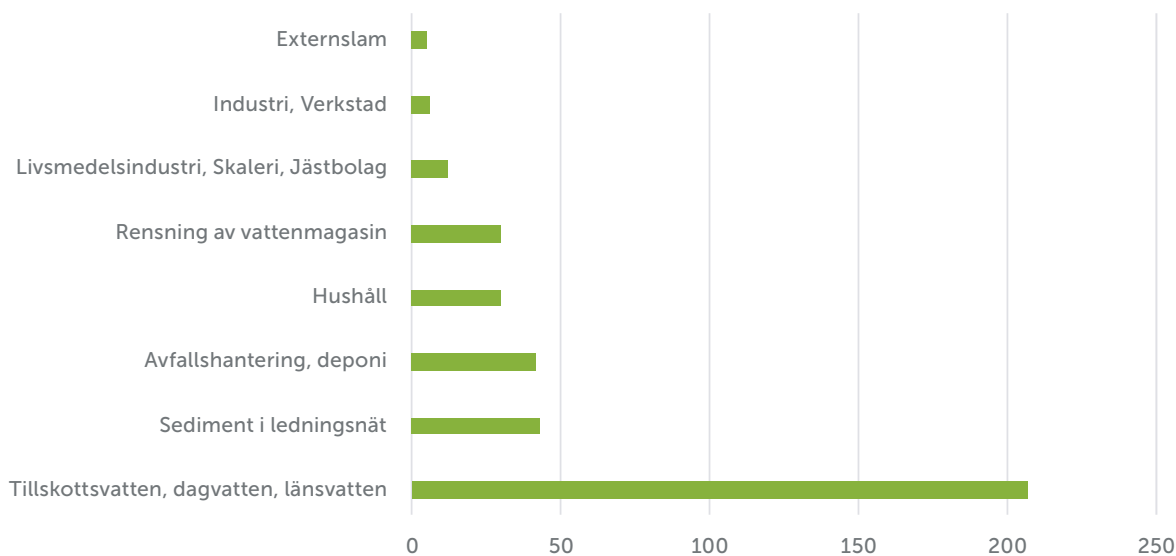

Diagram 7

Av certifierade verk identifierade kadmiumkällor grupperade i 15 grupper. Enheten är gram kadmium. OBS; 20 000 gram har identifierats från hushåll.

När kadmiumkällor **identifierats** blir nästa steg i uppströmsarbetet att i samarbete med verksamheterna **eliminera** källorna. Under året har detta samarbete lett till att 13 olika källor motsvarande 374 gram kadmium har eliminerats från spillvattnet som tillförs de Revaq-certifierade verken.

Vi har i dag inget bra sätt att beräkna hur mycket kadmium som kommer från maten i de drygt 20 000 gram som är identifierat från hushåll/bostadsområden i diagram 7. Ser vi i stället på det nationella perspektivet kan vi göra en ungefärlig beräkning. I Revaqs godkända slampartier finns det totalt cirka 2000 ton fosfor. Använder vi oss av den konstaterade kadmiumfosforkvoten i svartvatten kan vi göra en nationell beräkning. Svartvatten är vatten enbart från toaletten och mängden kadmium som finns i svartvattnet är ungefär samma mängd kadmium som vi fått i oss via maten. Svartvatten har en kadmiumfosforkvot på 14 mg Cd/kg P, det innebär att så mycket som 32 000 gram kadmium i de godkända slampartierna kan härstamma från maten.

Diagram 8

Av certifierade verk eliminerade kadmiumkällor grupperade i 9 grupper. Enheten är gram kadmium.

Det är uppenbart att reningsverkens uppströmsarbete mot olika anslutna verksamheter har gett resultat då de källor som identifieras i allt mindre utsträckning är punktkällor som fordonstvättar och värmeverk medan mer diffusa källor som hushåll i bostadsområden och tillskottsvatten får större betydelse för slamkvaliteten.

Tillskottsvatten som källa till kadmium och andra tungmetaller kan minimeras genom att befintliga ledningar tätas så att markvatten inte läcker in i ledningsnätet samt genom att installera duplikata ledningsnät så att dag- och dränvatten inte tillförs reningsverket. Det är ett arbete som tar tid och innebär stora investeringar. Örebro arbetar intensivt med relining av avloppsnätet, Helsingborg och Jönköping arbetar med att installera duplikata system för avloppsvattnet.

När punktkällor utgör en minskande andel av belastningen av tungmetaller och främmande ämnen till verken får informationsinsatser till allmänhet en allt större betydelse i arbetet med att förbättra kvaliteten på det inkommande avloppsvattnet till reningsverken och därmed slamkvaliteten. 35 av de certifierade verken har genomfört informationskampanjer riktade till allmänheten under året.

6.5 Effekt av kadmium på åkermark

De reningsverk som producerar ett slam med en kadmium-fosforkvot under 21 mg Cd/kg P har liknande påverkan på kadmiumbalansen i åkermarken som det svenska medelmineralgödslet. Urlakning, nedfall, varierat skördeupptag och erosion påverkar mer. För de reningsverk som har en kadmium-fosforkvot som överstiger 21 mg Cd/kg P sker, beroende på odlad gröda, sker en högre ackumulering av kadmium i marken än vid användning av mineralgödsel. Genomsnittlig kadmium-fosforkvot för alla certifierade reningsverk var 24 mg Cd/kg P under 2021. Målet är att kvoten på sikt skall vara högst 21 mg Cd/kg P. År 2020-2024 är gränsvärdet i Revaq 23 mg Cd/kg P.

I matjordslagret i Sverige finns cirka 600 gram kadmium på ett hektar åkermark. Man räknar idag med att atmosfäriskt nedfall och urlakning har samma storleksordning. Balansen på åkermarken blir därmed ett resultat av hur man gödslar och vad man tar bort med den skördade grödan.

Vid kvoten 23 mg Cd/kg P i slammet är tillförseln 0,51 gram Cd per hektar och år om fosforgivan är 22 kg P/ha mot en bortförsel på 0,35 gram Cd per hektar och år. Det sker i därmed en ackumulering med 0,16 gram kadmium per hektar och år. Denna ackumulering behöver minskas ytterligare, men samtidigt jämföras med den genomsnittliga mängden kadmium i svensk åkermark, 600 g Cd/ha. Det är också värdefullt att koppla ihop dessa beräknade värden med en av slutsatsen från de nu 40-åriga försöken med slamgödning som bedrivs i Malmö och Lund sedan 1981. Dessa försök visar att det inte sker något ökat upptag av kadmium i grödan vid slamgödning.

› [Läs mer här om dessa världsunika försök i Skåne.](#)

---

7 Spårelement

I vårt samhälle förekommer i dag en mängd spårelement (grundämnen som bara förekommer i relativt små mängder i berg, jord, växter och djur) som används i allt större utsträckning, inte minst i textilier, kosmetik, hygienprodukter, leksaker möbler, i ytskikt och byggprodukter och i olika elektronikkomponenter.

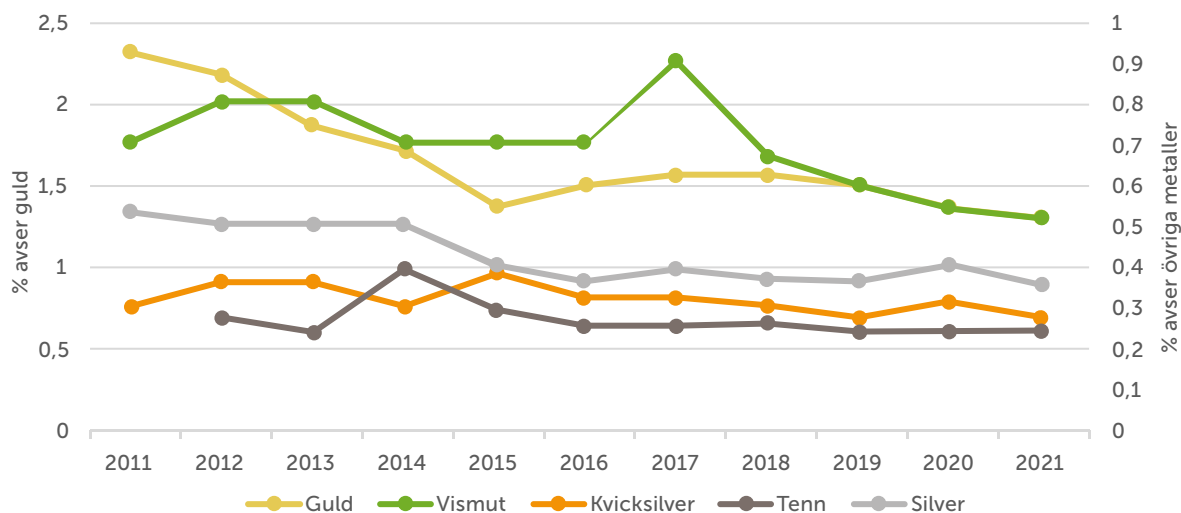
Det finns naturligtvis en risk för att oönskade spårelement som används i samhället kan hamna i avloppet och därmed följa med som spår i slammet från reningsverken och ut på våra åkrar. För de flesta av dessa ämnen finns i dag inga lagreglerade gränsvärden och en okontrollerad spridning av dessa ämnen via slam skulle kunna leda till en höjning av dessa halter i marken.

Det finns krav i lagstiftningen på kontroller av halterna i slam och i jordbruksmark av de sju grundämnen som bedöms innebära störst risk för miljö och hälsa (bly, kadmium, koppar, krom, kvicksilver, nickel och zink).

Certifieringssystemet Revaq går betydligt längre. Inom ramen för Revaq sker världens mest avancerade granskning av de 60 spårelement som enligt Naturvårdsverkets rapport 5148 via slammet skulle kunna ackumuleras i mark på ett oacceptabelt sätt. Analys av grödor, till exempel vete eller sockerbetor, för att studera dessa ämnen är inte möjlig då grödornas innehåll av dessa ämnen är så låg att skillnader i upptag mellan slamgödslad mark och icke slamgödslad mark inte kan mätas på ett tillförlitligt sätt. Kontrollen måste därför i stället ske i slammet och beräkningar görs sedan på vilken ökning av ämnet det teoretiskt skulle innebära i jordbruksmarken. Det långsiktiga målet är att ämnen som inte är essentiella för grödorna inte ska ackumuleras mer än 0,20 procent per år i jordbruksmarken. Den verkliga ackumuleringen är lägre än de teoretiskt framräknade värdena som tas fram i granskningen eftersom atmosfärisk deposition, urlakning och upptag i gröda inte är med.

Bland icke essentiella spårelement har guld, vismut, silver, tenn och kvicksilver intagit en särställning. Dessa fem ämnen har även tidigare år påträffats hos mer än hälften av reningsverkens slam i halter som innebär att ämnena ackumuleras mer än 0,20 procent per år i jordbruksmarken. De effekter som vismut och guld kan förväntas ha på miljön är enligt vetenskapliga rådets bedömning ringa – men tas ändå med i denna redovisning för att vi behöver fortsatt följa utvecklingen av dessa ämnen.

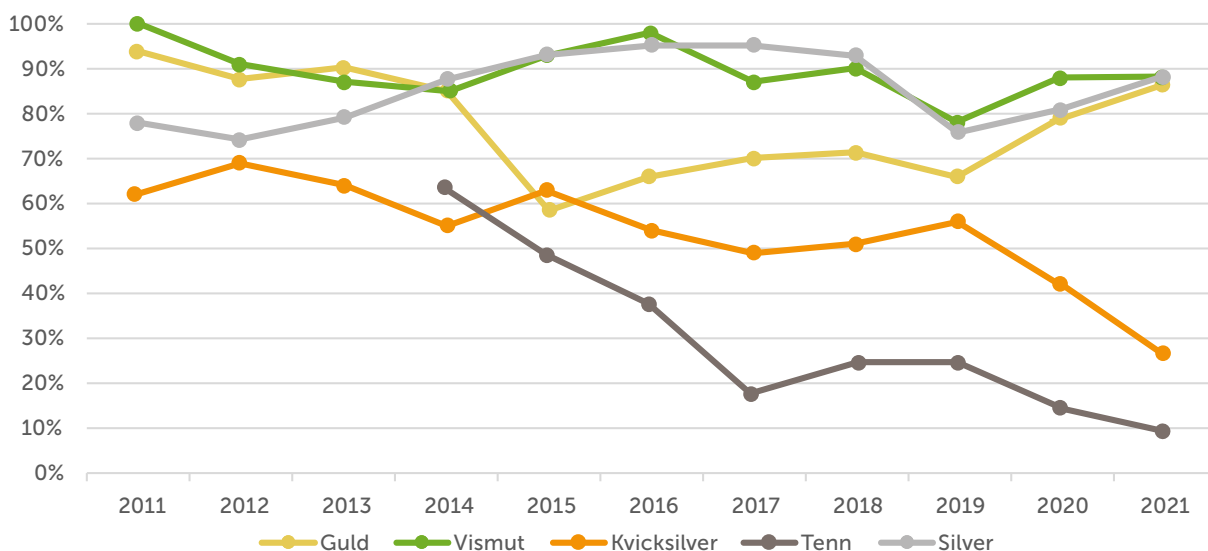

Diagram 9

Akkumuleringstakt i procent för de fem spårelement som ackumuleras snabbast. Redovisad ackumuleringstakt utgör ett medelvärde av ackumuleringstakten vid användning av slam på åkermark från alla Revaq-certifierade reningsverk.

Avseende ackumuleringstakt i procent, vid användning av slam från de certifierade reningsverken, är trenden för samtliga redovisade spårelement nedåtgående eller stabil. Redovisad ackumuleringstakt utgör ett medelvärde av ackumuleringstakten vid användning av slam på jordbruk från alla Revaq-certifierade reningsverk.

Diagram 10

Andel certifierade verk som överskrider 0,20 procent ackumuleringstakt för det slam som producerades de senaste tio åren.

Avseende andel certifierade verk som överskrider 0,20 procent ackumuleringstakt är trenden också nedåtgående eller stabil.

7.1 Goda exempel för att minimera belastning av spårelement

I Malmö har VA SYD samarbetat med en av de största anslutna verksamheterna till Sjölunda avloppsreningsverk. Arbetet har pågått under flera år och har nu resulterat i att verksamheten vidtagit sådana åtgärder att deras tungmetallhalter sjunkit markant.

När reningsverken rensar ledningsnätet görs det genom spolning. Spolningarna leder till förhöjda halter metaller i reningsverkets slam. Genom att tillämpa Säker spolning kan metallerna fångas upp så att de inte hamnar i reningsverket och försämrar kvaliteten på slammet. Reningsverken i Västerås och Haninge rapporterar om goda erfarenheter av Säker spolning under året.

En känd källa till metaller i avloppsvatten är lakvatten från deponier. Revaq anslutna avloppsreningsverk arbetar mot att koppla bort deponier från spillvattennätet eller verkar för att deponierna skall förses med förbehandlingssteg som reducerar metallhalterna till låga nivåer. Inget av avloppsreningsverken som är anslutna till Revaq har kopplat bort deponier från avloppssystemet under rapportåret.

Syvaq har genomfört en kartläggning baserad på litteraturstudier av möjliga källor till koppar och zink. Zink och koppar är viktiga mikronäringsämnen för åkermarken, samtidigt som de kan riskera att bli toxiska för mark och gröda vid höga halter. Studien ger en uppfattning av varifrån olika metaller kan komma och förslag på framtida insatser som riktad information till verksamheter om deras påverkan på vattenkvaliteten.

Ett syfte med certifieringssystemet är att bevaka och förhindra oacceptabel ackumulering av oönskade ämnen i åkermark. Trots att användningen av dessa ämnen ökar i vår omgivning så kan vi konstatera att risken för ackumulation minskar på åkermark när det gäller flera av spårelementen. En av de viktiga delarna i Revaq-arbetet handlar om att spåra varifrån dessa spårelement kommer. I många fall kommer de från vanliga hushållsprodukter. I andra fall kan de bero på en lokal industrianslutning eller komma ifrån tandläkarmottagningar och deras servisledningar som ännu inte är kvicksilver-sanerade. 20 av de certifierade reningsverken har under rapportåret bedrivit aktiva spårningsinsatser. 12 av reningsverken har under året identifierat källor till utsläpp.

Laholm fick förhöjda halter nickel, zink och krom till ett mindre reningsverk. Genom uppströmsprovtagning kunde utsläppet spåras till en fastighet med några olika verksamheter inhyrda.

---

8 Önskade organiska ämnen

Det är nödvändigt att hitta effektiva strategier för att minska förekomsten av önskade organiska ämnen i slam. Det är dock svårt att mäta och analysera direkt i slammet eller att spåra ämnen uppströms i avloppssystemet eftersom halterna är mycket låga.

Det kan också vara svårt att veta vilka organiska ämnen man ska prioritera först i sitt uppströmsarbete. Därför är det betydligt mer miljöeffektivt att, även när det gäller önskade organiska ämnen, söka direkt efter källorna till de ämnen vi vill kontrollera. De önskade ämnena kommer främst från hushåll, sjukhus och anslutna industrier.

Kontroll av vilka ämnen som släpps ut kan idag göras vid de flesta anslutna verksamheter. Genom industriernas egenkontroll finns en bra möjlighet att granska vilka kemikalier och ämnen som dessa verksamheter använder. Hushållens utsläpp av önskade organiska ämnen är svårare att hantera. Ett framgångsrikt uppströmsarbete, med en långsiktig utfasning av miljöfarliga produkter som säljs till hushållen, är det bästa sättet att angripa dessa utsläpp. Här är Svenskt Vatten med och driver på för en betydligt striktare kemikalielagstiftning i Sverige och tillsammans med europeiska vattenbolagsorganisationen EurEau inom EU. Svenskt Vatten deltar också i arbetet med miljömärkning av produkter genom sitt arbete i Svanen miljömärkning samt utbildar inköpare vid handeln och dagligvaruhandeln.

Revaq-verken arbetar med kontroll och begränsningar av önskade organiska ämnen på två olika nivåer:

- De identifierar och fasar ut önskade ämnen redan vid källan i samarbete med anslutna industrier och verksamheter. De ämnen som i första hand fasas ut är de så kallade utfasningsämnen enligt Kemikalieinspektionens PRIO-guide + organisationen ChemSecs SIN-list, med sammanlagt cirka 7 400 ämnen
- De följer tillsammans med Svenskt Vatten forskningsfronten nära för att ständigt bygga på vår kunskap om de organiska ämnen som kan finnas i slammet kan påverka jordbruksmarken, tas upp av grödorna eller påverka människors hälsa.

8.1 Granskning av önskade ämnen från miljöfarliga verksamheter

Samhället har en rad olika regler och lagar som styr miljöfarliga verksamheter, såsom utsläpp av föroreningar eller användning av mark på sätt som kan leda till skada på människor och miljö.

För vissa miljöfarliga verksamheter krävs tillstånd från miljödomstol eller länsstyrelse (A- och B- verksamheter), andra har endast anmälningsplikt till kommunen (C-verksamhet) medan ytterligare en kategori (U-verksamhet) varken är anmälnings- eller tillståndspliktig.

Samtliga, till reningsverket anslutna A-, B- samt prioriterade C- och U-verksamheter ska granskas vad gäller användning av kemikalier. Då ämnen som finns med på Kemikalieinspektionens PRIO-guide, utfasningslista påträffas, ska de fasas ut i samråd med den anslutna verksamheten. Reningsverket kan också göra egna prioriteringar och begära utfasning även av andra ämnen än de på PRIO-listan.

God kontroll finns över de större anslutna verksamheterna. Detta underlättas av ett gott samarbete med de länsstyrelser och kommunala miljökontor som utövar tillsynen.

Flera Revaq-certifierade reningsverk rapporterar om nära och bra samarbete med tillsynsmyndigheten inom sina respektive kommuner.

Granskningen prioriterar i tur och ordning A- och därefter B-, C- och sedan U-verksamheter. Det betyder att många A- och B-verksamheter granskats. Granskningen innebär att kemikalielistor för verksamheten studeras och i de fall reningsverken påträffar olämpliga ämnen, till exempel utfasningsämnen på PRIO-listan, ska de fasas ut. 23 av de certifierade reningsverken har gjort förnyade insatser med kemikalielistor under 2021.

Vid varje verksamhet kan det finnas en lång rad olika ämnen som blir föremål för granskning. Det betyder att totalt har i storleksordningen 10 000 kemiska ämnen granskats och riskbedömts av de certifierade reningsverken.

Samma ämne kan finnas vid flera anläggningar och en anläggning kan ha flera ämnen. Vid ungefär 280 verksamheter som sedan 2008 använt oönskade ämnen har totalt ungefär 1 400 enskilda förekomster av oönskade kemiska ämnen identifierats. Alla dessa ämnen är väl beskrivna och dokumenterade hos de certifierade verken.

8.2 Utfasningar

Under 2021 har totalt 232 förekomster av miljöfarliga ämnen eliminerats hos anslutna verksamheter. Utfasningen har skett i samråd mellan enskilda Revaq-certifierade reningsverk och anslutna verksamheter. Detta innebär att ämnena i fråga helt tagits bort från verksamheterna och därmed har utsläppen eliminerats.

I de fall utfasning inte är möjlig kan verken ställa krav på verksamheterna att omhänderta avloppsvatten på annat sätt än att leda det till reningsverket.

8.3 Goda exempel för att minska belastningen av oönskade organiska ämnen

I Sunne uppmärksammade personalen vid reningsverket ett utsläpp av färgat vatten som kunde härledas till ett tryckeri. VA-enheten kontaktade företaget i anslutning till händelsen. Förhoppningsvis upprepas inte händelsen igen då det företaget har en egen reningsanläggning.

Arbetet med att minska belastningen på reningsverken av PRIO-ämnen och andra hälso- och miljöfarliga ämnen bedrivs ofta i samarbete med kommunernas miljökontor eller med andra kommuner. Tillsammans ställer de krav på de verksamheter som hanterar farliga ämnen.

Överlag är Revaq-verkens erfarenheter goda när det gäller samarbetet med industrier och andra verksamheter. Identifieringen av oönskade ämnen och utsläppskällor, liksom arbetet med att eliminera dessa är centralt för Revaq-verken. Därför är det väldigt positivt att anslutna verksamheter i cirka 60 av landets 290 kommuner konstruktivt deltar i detta viktiga miljöarbete. Mer än fem miljoner personer är nu anslutna till Revaq-certifierade reningsverk. Det är drygt hälften av alla personer vars avloppsvatten går till Sveriges kommunala reningsverk.

---

9 Informationsinsatser

Informationsinsatser är en viktig del av uppströmsarbetet. När punktkällor utgör en minskande andel av belastningen av tungmetaller och främmande ämnen till verken får informationsinsatser till allmänhet en allt större betydelse i arbetet med att förbättra kvaliteten på det inkommande avloppsvattnet till reningsverken och därmed slamkvaliteten.

Under 2019 tog de certifierade reningsverken emot studiebesök från 34 000 personer. Under 2020 var siffran i stället 10 000 personer. Skälet är naturligtvis att pandemin påverkade förutsättningarna för att ta emot studiebesök vid avloppsreningsverken från mitten av mars månad. Många reningsverk har under året haft generella besöksförbud. Under 2021 var antalet studiebesök 15 317 vid de certifierade reningsverken. Reglerna har under året lättats upp så att studiebesök återigen är möjliga.

Verken har drivit 741 informationskampanjer och insatser, generella i upptagningsområdet, eller riktade mot enskilda områden. 38 av de certifierade verken har genomfört informationskampanjer riktade mot allmänheten i sina avrinningsområden under året, dvs kampanjer riktade till cirka fem miljoner personer. 20 av de certifierade verken har riktat information till företag under året.

Uppsala Vatten har lanserat en hemsida som riktar sig till skolor på bolagets websida, för att öka möjligheten för barn och unga att lära sig om Uppsalas vattenkretslopp. Där finns bland annat aktiviteter med uppdrag och experiment som skolorna kan använda.

Linköping har publicerat filmer på webben. Filmer finns som förklarar verkets läkemedelsrening samt för de studiebesök verket brukar ha för tredjeklassare som innefattar en rundvandring och experiment. Dessa har gjorts digitalt och under 2021 hade de ungefär 150 visningar.

Mjölby uppmärksammade Världsvattendagen genom information på kommunens hemsida och på stadshuset via monitor och vikvägg på kafeterian. Mjölby har haft problem med fett som orsakade översvämning i en pumpstation. Miljötrattar delades ut i bostadsområde i anslutning till pumpstationen för att komma tillrätta med problemen. Karlstad uppmärksammade Världstoaliddagen även de och rapporterar också om problem med fett i avloppet. Fettrattar köptes in och delades ut på återvinningscentraler i kommunen.

Ekerö och Knivsta har haft uppströmsvecka med tips till hushåll på sociala medier.

Toa uppström fortsätter att på Instagram informera om Gotlands vatten och avlopp. På Gotland har en informationskampanj tillsammans med folkuniversitetet om kadmium i färger varit uppskattad. Informationsbrev som skickats ut till 25–30 B- och C-verksamheter i två omgångar om kemikalier har skapat kontakter och bra kommunikation.

---

10 Forskningsrapporter som publicerats senaste året

Mikrobiologiska markttester för bedömning av kvaliteten på röt slam.

Detta projekt hos Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), undersökte möjligheten att komplettera nuvarande Revaqanalyser genom att utvärdera laborietester för att screena eventuell påverkan på markmikroorganismer vid slam tillsats. Som indikatorer användes sammansättningen och mångfalden av bakterier i mikroorganismssamhället samt mängden och aktiviteten av mikroorganismer i olika funktionella grupper involverade i omvandlingen av oorganiska kväveföreningar. Vi undersökte både kort- och långsiktiga effekter av slam användning för att utvärdera om en eller flera av indikatorerna kan användas för rutinövervakning eller i screeningtest.

De uppmätta aktiviteterna visade positiva effekter av slam tillsats. Potentiell ammoniakoxidationen uppvisade den mest konsekventa, positiva effekten av de olika slammen, men effekten var liksom för de övriga indikatorerna starkt beroende av jordtyp. Frånvaron av respons när de mikrobiologiska marktестerna användes på fältproverna från försök med långvarig slambehandling tyder på att de studerade slammen inte haft långvariga effekter på de uppmätta mikrobiella aktiviteterna och funktionella grupperna i dessa jordar.

- › **Läs mer här:** https://vattenbokhandeln.svenskvatten.se/wp-content/uploads/2021/04/C_Mikrobiologiska_markttester.pdf

Long-term fertilization with urban and animal wastes enhances soil quality but introduces pharmaceuticals and personal care products

Denna studie från Köpenhamns Universitet sammanfattas så här: A total of 12 pharmaceuticals and personal care products were identified as being up- or down-concentrated in the different treatments compared to controls (mineral fertilizers): 8 and 2 were found to be up-concentrated in sludge- and urine-treated soils, respectively. Our results, however, showed a significantly greater abundance of nematodes in soils amended with sludge and manure, while *C. elegans* had the lowest reproduction capacity in the controls. The reproduction capacity tests did not reveal any chronic toxicity. A principal component analysis showed a clear correlation between nematode abundance and soil organic matter, water content, nutrient contents, and porosity. Overall, urban and animal wastes enhanced soil quality. Pharmaceuticals were detected, but adverse effects on the measured endpoints could not be demonstrated. Although further investigations are needed to examine other associated risks, recycling nutrients from urban areas into fertilizers can contribute to a more sustainable fertilization strategy.

- › **Läs mer här:** <https://link.springer.com/article/10.1007/s13593-021-00726-8>
- › **I danska Landbrugsavisen refererades artikeln så här:** <https://landbrugsavisen.dk/mark/14-%C3%A5rs-fors%C3%B8g-frikender-kemirester-i-slam-spredt-p%C3%A5-landbrugsjord>

EU-kommissionens miljöbyrå, European Environmental Agency (EEA) publice- rade under våren 2022 rapporten *Beyond water quality – Sewage treatment in a circular economy*

Rapporten introduceras så här: Sewage treatment is an essential service that can deliver clean water, nutrients and organic fertiliser. It can and should contribute to delivering the broad goals of the Green Deal, with a key role in supporting the ambition to achieve zero pollution.

- › **Läs mer här:** <https://www.eea.europa.eu/publications/beyond-water-quality-sewage-treatment>

Övriga publicerade rapporter inom Revaqs område:

PFAS - giftet på allas läppar

Rapporten beskriver PFAS, hur handeln och politiken arbetar med att fasa ut PFAS och ger också ett antal förslag på åtgärder som Svenskt Vatten menar blir avgörande för att klara PFAS-problemen i framtiden. Uppströmsarbetet är nyckeln, det vill säga att se till att PFAS inte hamnar i våra avloppssystem, i mark och vatten. Det enda sättet att lyckas med detta är att förbjuda PFAS. Det internationella arbetet är helt avgörande. EU måste definiera PFAS som grupp och införa ett gruppförbud. Ett förbud med mycket restriktiva undantag när det gäller ”essential use”. De företag som säljer varor som innehåller PFAS har ett stort ansvar, och vi uppmanar dem att frivilligt begränsa, och på sikt upphöra, med försäljning av dessa varor.

- › **Läs mer här:** https://vattenbokhandeln.svensktvatten.se/wp-content/uploads/2022/05/PFAS-Giftet-pa-allas-lappar_2022.pdf

Dagens reningsverk - morgondagens resursverk med Industriell symbios

Expertgruppen Hållbar och Cirkulär VA lämnade i december 2021 in sitt andra inspel till regeringens Delegation för cirkulär ekonomi. Rapporten Dagens reningsverk - morgondagens resursverk med industriell symbios har tagit fram flera förslag till viktiga styrmedel som ska stärka den cirkulära omställningen.

- › **Läs rapporten här:** <https://www.svensktvatten.se/globalassets/om-oss/nyheter/2020/2021/2021201-hallbar-cirkular-va-dagens-reningsverk-morgondagens-resursverk-industriell-symbios.pdf>
- › **Samt mer bakgrund här:** https://www.svensktvatten.se/om-oss/nyheter-lista/expertutlatande-inskickat-till-delegationen-for-cirkular-ekonomi/?_t_id=yv-Mc9-lwVpH6T4Dst2Dzjw%3d%3d&_t_uuid=u8dxrXilTeajhyP1rfeF7A&_t_q=delegationen&_t_tags=language%3asv%2csiteid%3ab47c99cb-a914-4f1b-8fba-9e4836a984f6%2candquerymatch&_t_hit.id=SvensktVatten_Web_Models_Pages_NewsPage/_e112fbc0-fada-41bf-8f66-3745f4a681c4_sv&_t_hit.pos=4

---

11 Betänkandet Hållbar slamhantering (SOU 2020:3)

› Se även länken: <https://www.regeringen.se/48e7cd/contentassets/3d68880d2e6942f3a1dcc158e46beb7/hallbar-slamhantering-sou-20203>

I januari 2020 publicerades betänkandet Hållbar slamhantering 2020:3. Betänkandets förslag och dess möjliga konsekvenser har satt agendan för diskussionen om den cirkulära ekonomin även under 2021. För att få en helhetsbild av det svenska kunskapsläget och diskussionen redovisas därför resultatet av betänkandet även i årets årsrapport. Betänkandet skickades ut på remiss under våren 2020 och bereds fortfarande på regeringskansliet.

Regeringen hade i juli 2018 gett en särskild utredare i uppdrag att ta fram förslag som syftar till ett giftfritt och resurseffektivt kretslopp genom återvinning av fosfor från avloppsslam där spridning av miljö- och hälsoskadliga ämnen, läkemedelsrester och mikroplaster fasas ut.

Utredningen *Hållbar slamhantering* konstaterar inledningsvis att:

- Evidensen för att ett totalförbud är nödvändigt saknas dock, forskningen har inte kunnat belägga att slamgödslande grödor ger hälsopåverkan eller påverkar ekosystemen i jordbruket på ett negativt sätt.
- Klara belägg finns däremot för att slamgödning tillför växtnäring och mullämnen som jordbruket efterfrågar.

Utredningen konstaterar även att:

- användning av slam på åkermark är den enda metod som garanterar återföring av mull och näringsämnen
- ingen av de tekniska processer utredningen inventerade under 2019 uppfyllde alla de krav som kan ställas (Återvinning av fosfor, teknikmognad, förväntat intresse jordbruk/mineralgödselindustri)
- att avloppsrening i framtida moderna anläggningar för resursutnyttjande i kretslopp därför kräver ett bredare synsätt på återvinning och återföring i anläggningarna, som även omfattar andra växtnäringämnen och kol
- målangivelser för växtnäringämnen skulle kunna anges som etappmål inom miljömålssystemets ram.

Utredningen föreslår följande huvuddelar:

- A.** Förbud mot all slamanvändning på all mark med vissa undantag.
- B.** Krav på återvinning av fosfor från reningsverk större än 20 000 pe.
- C.** Följduppdrag till Naturvårdsverket att bland annat ta fram gränsvärden för slamanvändning på åkermark.

A. Utredningen föreslår två olika alternativ på förbud mot användning av avloppsslam på mark:

- (1) ett förbud mot all spridning på all mark av allt avloppsslam
- (2) ett förbud med utgångspunkt i att eventuella risker med slamspridning kan hanteras och åtgärdas. Det vill säga ett undantag från förbudet för användning av slam som är hygieniserat och kvalitetssäkrat slam på produktiv jordbruksmark.

Ikraftträdande av förbudet för de båda alternativen sker med avseende på anläggningsstorlek:

- 12 år efter bestämmelsernas ikraftträdande för reningsverk över 50 000 person-ekvivalenter (pe) tillståndsgiven anslutning
- 15 år för reningsverk under 50 000 pe tillståndsgiven anslutning.

B. Utredningen föreslår fosforåtervinning med/från slammet:

- Ett krav på återvinning av fosfor ur avloppsslam införs som omfattar reningsverk med tillståndsgiven anslutning av avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 20 000 pe.
- Minst 60 procent av den fosfor som finns i det producerade avloppsslammet ska i genomsnitt återvinnas på årsbasis för en VA-huvudman med reningsverk med tillståndsgiven anslutning större än 20 000 pe. Slamanvändning på åkermark räknas som återvinning av fosfor.

Ikraftträdande sker med avseende på anläggningsstorlek:

- större anläggningar för mer än 50 000 pe tillståndsgiven anslutning ska tillämpa det nya regelverket senast 12 år efter dess ikraftträdande
- anläggningar under 50 000 pe och ned till 20 000 pe ska tillämpa regelverket senast 15 år efter ikraftträdandet
- anläggningar under 20 000 pe tillståndsgiven anslutning har inga krav på återvinning av fosfor.

C. Naturvårdsverket föreslås få, efter att ha gett Kemikalieinspektionen, Havs- och vattenmyndigheten, Läkemedelsverket, Statens veterinärmedicinska anstalt, Folkhälsomyndigheten, Livsmedelsverket och Jordbruksverket tillfälle att yttra sig, meddela föreskrifter om:

- gränsvärden för jordbruksanvändning
- hygieniserande behandling och andra kvalitetskrav
- hantering i form av användningsbegränsningar.

› **En viktig underlagsrapport till betänkandet SOU 2020:3 är denna rapport av Håkan Jönsson, SLU: Fosfor, kväve, kalium och svavel – tillgång, sårbarhet och återvinning från avlopp, https://pub.epsilon.slu.se/16407/27/jonsson_h_191210.pdf**

I samband med remissen av utredningen tog Svenskt Vatten fram en lista över länkar till svenska forskningsrapporter som understödjer betänkandets slutsats att

”Evidensen för att ett totalförbud är nödvändigt saknas dock, forskningen har inte kunnat belägga att slamgödslade grödor ger hälsopåverkan eller påverkar ekosystemen i jordbruket på ett negativt sätt. Klara belägg finns däremot för att slamgödning tillför växtnäring och mullämnen som jordbruket efterfrågar.”

Vid de långliggande försöken i Skåne (sedan 1981) <https://hushallningssallskapet.se/wp-content/uploads/2015/05/slamrapport-2015.pdf> har ett stort antal undersökningar genomförts de senaste 20 åren, se rubrikerna nedan, försöken är beskrivna här. Flera av dessa rapporter refereras även till i utredningen:

Metallupptag i gröda: Resultaten från försöken visar inga tecken på att slamavvägning, trots fyra gånger större givor än normalgiva, inneburit ökat metallupptag i någon gröda i växtföljden. Beskrivning av försöken finns i följande rapport: <https://hushallningssallskapet.se/wp-content/uploads/2015/05/slamrapport-2015.pdf>

Long-term application of Swedish sewage sludge on farmland does not cause clear changes in the soil bacterial resistome – from the field trials: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016041201931788X?amp=1>

Main highlights:

- Application of sewage sludge did not cause accumulation of antibiotics in soil
- There was no detected increase in phenotypic resistance after sludge application
- Long-term sludge-amendment did not cause enrichment of resistance genes in soil
- Sludge application had very subtle effects on microbial community composition
- Bioavailable Cu was higher in long-term sludge-amended soil than in controls.

Mikroplaster i kretsloppet, de långliggande slamförsöken:

<http://vav.griffel.net/filer/svu-rapport-2018-13.pdf>

Resultaten tyder på att det sker en minskning av mängden mikroplaster i mark som har slamgödslats jämfört med teoretiska beräkningar. Samma halt av mikroplaster återfanns i jord som ej slamgödslats som jord som slamgödslats. Normal slamavvägning i Sverige i dagsläget är cirka 0,7 ton TS/ha och år, det vill säga 30 procent lägre än den minsta slammängden som användes i fältförsöket i Petersborg.

The Swedish EPA screening report on organic contaminants - from the field trials:

http://www.svenskvatten.se/globalassets/avlopp-och-miljo/uppstomsarbete-och-kretslopp/revaq-certifiering/naturvardsverket-rapport-screening-of-organic-pollutants-in-sewage-sludge-amended-arable-soils_151124-2.pdf

(In English)

Från sammanfattningen: *”Riskkaraktiseringen för jordekosystem och människor exponerade via intag av grödor visar att halter i jord efter lång tids gödning med slam inte utgör en risk för jordekosystemet eller människor. Dessa resultat överensstämmer väl med tidigare resultat.”*

Avloppsslam på åkermark – vad behöver vi veta om oönskade organiska ämnen? – från samma fältförsök:

<http://vav.griffel.net/filer/svu-rapport-2018-04.pdf>

Organiska miljögifter i sockerbetor och blast odlade på mark gödslad med kommunalt avloppsslam - från de långliggande slamförsöken:

http://vav.griffel.net/filer/SVU-rapport_2014-12.pdf

Från sammanfattningen: *”Resultaten visade att inget av de utvalda ämnena förekommer i jorden i nivåer över detektionsgränsen för den aktuella mätmetoden. Dock återfanns 4-nonylfenol och 4-oktylfenol i betor som gödslats med*

---

en kombination av slam och mineralgödsel (högsta givan). ... För att uppnå gränsen för tolererbart dagligt intag av nonylfenol genom att äta sockerbetor bör en person på 60 kg äta 34 kg sockerbetor/dag”.

The report on pharmaceuticals and degradation in agriculture soil - from field trials:

<http://sjostad.ivl.se/download/18.2aa2697816097278807ef30/1524596324611/B2264.pdf>

Från sammanfattningen: *”Däremot uppvisade ingen av markvattenproverna detekterbara halter av de undersökta läkemedlen. ...Resultatet av studien tyder på att de läkemedel som studerats fastläggs i jord för att med tiden brytas ned på plats.”*

11.1 Vetenskapliga rådet

Revaqs Vetenskapliga råd ska:

- utgöra en oberoende löpande kunskapsresurs vad gäller frågor som uppkommer i diskussioner om användning av slam på jordbruksmark
- medverka i utredningar av vetenskaplig karaktär som underlag för ställningstaganden
- bevaka och sprida kunskapsutvecklingen inom Revaqs område, t.ex. av användning och kvalitetssäkring av organiska gödselmedel inom europeiskt och svenskt jordbruk, därtill hörande livsmedelssäkerhet samt kemikalieanvändningen i samhället.

Det Vetenskapliga rådet ska ge Revaq tillgång till välmeriterade forskare som har en sådan vetenskaplig integritet att de i praktiken är oberoende av åsikterna inom Revaq.

Det Vetenskapliga rådet ska bestå av externa forskarberöriga personer med stort kunnande inom forskningsfält som är relevanta för Revaq, t.ex. livsmedelssäkerhet, hållbar utveckling inom jordbruk och vattentjänster. Ledamöterna deltar som individer med sin kompetens och inte som organisationer. Vetenskapliga rådet kan adjungera personer med särskild kunskap.

Under året har en fördjupning skett inom de forskningsområden inom slam och åkermark som Vetenskapliga rådet prioriterade under 2015 – 2016, mikroplaster, antibiotikaresistens och en litteratursammanställning över organiska ämnen. Under 2021 har ett forskningsområde om PFAS i slam, åkermark och gröda realiserats i ett nu pågående forskningsprojekt. Ola Palm, RISE var ordförande för det Vetenskapliga rådet under år 2021.

12 Bilaga 1

Kadmium-fosforkvoterna för åren 2010 till 2012 gäller hela den under året producerade slammassan. Siffrorna för 2014 – 2021 gäller det slam som godkänts för spridning på åkermark enligt Revaq-reglerna. Roslagsvatten tillkom i september 2021. Borås valde att lämna Revaq 2014, Bollnäs lämnade 2016, Klippan lämnade 2017 och Nyköping/Oxelösund 2018/2019.

Kommun/bolag	Reningsverk	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bollnäs	Arbrå ARV	27	25						
Borås	Gässlösa ARV								
Ekerö	Ekebyhov ARV	22	21	19	19	21	21	23	22
Eslöv	Ellinge ARV	29	39	25	27	27	27	25	
Flen	Flens ARV		31	25	30	32	28	26	30
Gotland	Visby ARV				29	21	27	20	19
GRYAAB	Ryaverket	23	31	28	26	27	26	25	25
Halmstad	Västra Stranden	19	18	18	19	19	19	17	18
Haninge	Fors ARV	24	27	18	17	17	18	19	19
Helsingborg	Öresundsverket	25	25	27	22	22	23	19	21
Höganäs	Höganäs ARV	29	27	25	25	23	26	25	23
Jönköping	Huskvarna ARV	24	24	19	19	22	18	17	15
	Simsholmen ARV	23	23	17	18	20	19	16	14
Kalmar	Tegelviken ARV	17	17	15	16	16	14	15	15
Karlshamn	Sternö ARV	27	31	20	23	22	19	23	22
Karlstad	Sjöstadsverket	26	22	17	17	19	18	18	19
Katrineholm	Katrineholms ARV	29	23	19	18	19	19	20	20
Klippan	Klippans ARV	33	29	30					
Knivsta	Knivsta ARV		16	11	15	15	14	16	14
Kristianstad	Centrala ARV	18	16	16	17	18	15	17	17
Kumla	Kumla ARV				17	22	18	19	19
Kungsbacka	Hammargård	29	26	22	22	26	27	23	27

Kommun/bolag	Reningsverk	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Käppala-förbundet	Käppalaverket	25	24	19	18	19	21	18	20
Laholm	Ängstorps ARV							21	22
Linköping	Nykvarn ARV	19	17	15	16	20	17	18	18
Lomma	Borgeby							14	17
Lund	Källby ARV	22	21	17	18	16	17	18	20
	Södra Sandby ARV	30	31	23		ej G			23
Malmö	Klagshamn ARV	29	27	23	21	21	21	19	23
	Sjölunda ARV	29	31	23	21	21	22	25	
Motala	Karshults ARV	33	29	24	25	25	27	26	26
Mjölby	Mjölkulla ARV	33	33	25	28	28	22	22	21
Norrköping	Slottshagens ARV	33		27	25	23	26	24	27
Nyköping	Brandholmen ARV	28	28	24	23	26			
Nynäshamn	Nynäshamns ARV	24	28	22	22	20	22	20	21
Oxelösund	Oxelösund ARV	30	24	27	29				
Roslagsvatten AB	Margretelunds ARV								
Stockholm	Bromma ARV	26	25	19	19	20	19	20	20
	Henriksdals ARV	24	24	19	21	21	20	21	22
Sunne	Sunne ARV	37	35	31	30	29		23	
Syväb	Himmerfjärdsverket	27	26	20	21	19	21	20	21
Uppsala	Kungsängsverket	20	19	15	16	17	15	19	16
Vadstena	Vadstena ARV	31	26	24		23	20	18	19
Vingåker	Vingåkers ARV	34	34	24	28	31	26		
Västerås	Kungsängens ARV						25	25	24
	Tomta Gård	9	13	15	19	15	23	14	14
Växjö	Växjö ARV	25	22	19	23	23	24	23	23
Ängelholm	Ängelholms ARV	28	25	22	22	25	22	20	20
Örebro	Skebäcks ARV	25	23	20	22	25	22	22	23

13 Bilaga 2

Styrgrupp 2021

Svenskt Vatten har efter samråd med intressenterna utsett följande till styrgruppen:

Anders Finnson, Svenskt Vatten, styrgruppens ordförande

Kjell Ivarsson som växlade till Jens Berggren, LRF

Claes Johansson, Livsmedelsföretagen

Agneta Thor Leander, VA SYD

Anna Vestling, Svenskt Vatten, styrgruppens sekreterare

Naturvårdsverket, adjungerad

Ytterligare styrgruppsmedlemmar kan komma att utses.

Regelkommitté 2021

Styrgruppen har utsett följande ledamöter till regelkommittén:

Hans Augustinsson, Hushållningssällskapet Östergötland, ordförande

Jan Eriksson, SLU

Helena Elmquist som växlade till Jon Wessling, LRF

Fredrik Davidsson, Gryaab

Anna Vestling, Svenskt Vatten, regelkommitténs sekreterare

Vetenskapliga Rådet 2021 - flera av ledamöterna har under 2021 gått i pension eller bytt arbetsplats.

En översyn av Vetenskapliga rådets sammansättning sker därför under 2022.

Styrgruppen har tidigare utsett följande ledamöter till vetenskapliga rådet:

Ola Palm, RISE, rådets ordförande

Mikael Pell, SLU

Alicja Wolk, KI

Helen Håkansson, IMM/KI

Lena Strålsjö, Handelsrådet

Maritha Hörising, Laxå Vatten

Stefan Börjesson, SVA

---

14 Bilaga 3

Under 2021 föreslog såväl den parlamentariska [Miljömålsberedningen](#) som den av regeringen tillsatta [Delegationen för cirkulär ekonomi](#) att regeringen skulle besluta om följande mål för återföring av fosfor och kväve från avlopp:

Målet innebär att till 2030 ska återföringen av återvunnen fosfor och kväve till livsmedelsproduktion vara minst 50 procent av fosfor och 15 procent av kväve från avlopp

Beräkningsgrunder för målet

Målnivån för återföring av fosfor från avlopp är likalydande med det förslag som lämnas i betänkandet [Hållbar slamhantering 2020:3](#). Förslaget anger ett återvinningskrav på 60 procent av den fosfor som finns i avloppsslammet för kommunala avloppsreningsanläggningar överstigande 20 000 pe. Reningsverken över 20 000 pe motsvarar 80 procent av fosfor till kommunala reningsverk. Målet på 60 procent återvinningskrav för dessa reningsverk motsvarar $0,60 \times 0,80 = 48$ procent, dvs närmare 50 procent, eller cirka 2 700 ton, av den totala fosformängden vid svenska reningsverk.

Om lika mycket slam används på åkermark år 2030 som år 2018, dvs 39 procent av slammet, då återförs samtidigt 9 procent kväve med slammet. Målet för år 2030 är /att inget slam utanför Revaq ska användas på åkermark. År 2018 var $\frac{3}{4}$ -delar av det slam som användes på åkermark från Revaq. I rejektivattnet finns det kväve motsvarande 15-20 procent av det kväve som kommer till reningsverken. Per kg ger detta kväve på marginalen under sin bortrening upphov till större resursförbrukning och större lustgasutsläpp än genomsnittskvävet som kommer till reningsverket. Detta kväve finns samlat på de cirka 140 större reningsverk som rötar slam. En stor andel av de större reningsverken planerar eller håller på att byggas om och utökas, varför det finns goda chanser att relativt snart få återvinning av rejektivattenkväve på flera större verk om det kommer nationella signaler om att detta är önskvärt.

Det finns också nya processer för återvinning av rejektivattenkväve i framskridna pilotstudier. Om vi tänker oss 39 procent slamåterföring och att kväveåtervinning hinner byggas ut för 30 procent av rejektivattnet (som behandlar avloppet från cirka 3 miljoner innevånare) till 2030 så ger detta en kväveåtervinning på cirka $9 + 5,5 = 14,5$ procent. En liten del kväve återvinns också via källsortering av klosettvattnet från enskilda avlopp i ett 10-tal kommuner och från H+ i Helsingborg men det är fortfarande marginellt. Utifrån detta resonemang anser expertgruppen att en målsättning på 15 procent är rimlig. Den är inte helt orealistisk, men svår att nå till 2030 och vi tror att den ger ordentlig drivkraft för ytterligare utvecklingsprojekt för att bättre återvinna kväve från rejektivatten och från källsorterat avlopp.

REVAQ®

Renare vatten – bättre kretslopp

Revaq

POSTADRESS Box 14057, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS Gustavslundsvägen 12, 167 51 Bromma

TELEFON 08-506 002 00

E-MAIL svenskvatten@svenskvatten.se

www.svenskvatten.se